

Antonieta Mateus i Gorgues

HUMANISME I RELIGIÓ

QUADERNS
IREL
Institut
superior de
ciències religioses
de Lleida
2005 **10**

ANTONIETA MATEUS I GORGUES

HUMANISME I RELIGIÓ

QUADERNS
IREL
Institut
superior de
ciències religioses
de Lleida
2005 **10**

© Antonieta Mateus i Gorgues

Edita: Institut Superior de Ciències Religioses de Lleida - IREL

C/ Canonge Brugulat, 22 - 25003 Lleida - Tel./fax 973 28 15 38

Dipòsit legal: L-13-2005

Primera edició: gener de 2005

Impress a Arts Gràfiques Bobalà, S L

C/ Sant Salvador, 8 - 25005 Lleida

Introducció

Actualment el ser humà té més informació que mai sobre si mateix, sobre la seva estructura psicològica i biològica i també sobre l'estructura social, econòmica i cultural del seu medi, però vol dir això que sap més de si mateix? Diu en Pedro Morandé,¹ agafant el símil d'Internet, que, així com es pot navegar per la xarxa, però mai es pot tenir una visió global del seu conjunt ja que hom no pot situar-se en un punt des del qual pugui ser observador; de la mateixa manera *l'ésser humà pot també escrutar sense parar el seu interior sense arribar mai a una justa comprensió de si mateix*.

3

Cal tenir en compte, també, que quan parlem de l'home i dels drets humans, amb els mateixos mots podem estar expressant continguts diferents; ens adonem que hi ha diferents concepcions al darrere de les mateixes terminologies, al darrere d'allò que considerem fonamental per aconseguir un ple desenvolupament de l'ésser humà.

Anem, però, en primer lloc, a veure en unes breus pinzellades com s'ha viscut l'humanisme en els darrers segles.

1. MORANDÉ, P: «Retos educativos de la sociedad de la información», ponència presentada al III Congreso Católicos y Vida Pública. Fundación Universitaria San Pablo-Ceu: Retos de la nueva sociedad de la información. Madrid, 2001.

1. Algunes notes històriques sobre la relació entre humanisme i religió²

L'Occident cristià, ja en els primers segles de la nostra era, fou el si matern d'un *humanisme teocèntric en el que Déu era considerat el centre de l'home*, i que es va estendre a tot el món. *Hilari* de Poitiers, *Ambròs* de Milà o *Agustí* d'Hipona, en el segle IV, són considerats mestres en saber humà i les seves obres estan farcides de cultura antiga.

Però es parla de *Petrarca* (s. XVI) com a fundador de l'humanisme i aquest es remetia a *Ciceró* (s. II aC) en el seu esforç per a *humanitzar les virtuts per mitjà de la cultura grega*, transformant-les en una disposició d'ajuda als altres i en una actitud tolerant i de saviesa. L'humanisme com a autofo-
namentació sorgeix, doncs, en el *Renaixement* per referir-se al redescobriments de la importància del ser humà, en una trobada esteticitzant, aliena a la tradició escolàstica, com a renovació de l'antiga «humanitas», com a *rehabilitació antropocèntrica de la criatura*. Es caracteritzava per un retrobament amb la cultura de l'antiguitat per fer-la fructificar de nou.

En temps d'*Erasmus* de Rotterdam l'humanisme s'havia estès per tot Europa i era un moviment d'erudits. Es va plantejar de manera nova la síntesi escolàstica entre cristianisme i filosofia, la qüestió de la mediació entre la interpretació autònoma i laica de la cultura antiga i la interpretació cristiana de la revelació, com una secularització de la filosofia; la criatura es replega sobre si mateixa i se separa del seu principi unificador transcendent. *Erasmus* també tractava de trobar la manera de traduir els ideals

2. És interessant tornar a llegir J. MARITAIN: *Humanisme integral*. Ed. MONTAIGNE 1968, traduït a l'espanyol amb el títol *Problemas espirituales y temporales de una nueva cristiandad*. Es tracta d'un recull de conferències que va donar a l'Universitat d'estiu a Santander l'agost de 1934 i on aborda els diversos humanismes que s'han desenvolupat en els darrers segles.

de l'humanisme en un programa escolar practicable, i gràcies a la premsa, va sorgir el llibre de text; amb la qual cosa el saber es va fer accessible i «transportable».

L'impuls d'aquest moviment va comportar una intensificació de la formació filològica i literària en els estudis d'humanitats i va fer possibles nous plantejaments en molts camps: *l'esforç per restaurar la confiança en la raó, en les pròpies forces, l'intent de renovar intel·lectualment i espiritualment el coneixement dels filòsofs grecs respecte a la natura i l'home, la redescoberta de l'art i la política, etc.*

A l'època de la *Il·lustració*, anomenada també de les llums, de la raó o de la filosofia (s. XVIII) apareix un nou *humanisme, més racionalista, segons el qual l'home és un ser «purament» natural*. Professa una fe absoluta en la raó conjugada amb l'empirisme, i posa la raó sobre l'experiència. La ciència conquereix la natura i el ser humà se centra en la seva subjectivitat, de manera que *l'home esdevé el centre de l'home*, amb una concepció naturalista tant de l'home com de la seva llibertat. Es parteix de l'experiència per arribar, per inducció, a les lleis que regulen la vida. L'home que neix *de l'esperit racionalista és antropocèntric*, sense base metafísica; les veritats i les virtuts d'ordre natural se separen de Déu.

6

Per exemple, *Rousseau* considera l'home bo en si mateix, nega el mal i la irracionalitat; *Descartes* i *Kant* veuen l'home capaç de regular el món amb la seva intel·ligència. Es viu una mena *d'optimisme racionalista on Déu es comprèn humanament*, i esdevé, a poc a poc, simplement una idea, la idea que l'home antropocèntric es fa de Déu.

Amb el *Romanticisme* (s. XIX) es retorna a l'ideal dels clàssics, se subratlla la riquesa polifacètica de cada persona i les exigències de la seva educació harmònica, i s'insisteix en *una visió molt individualista en virtut de la qual es confia, sobretot, en un mateix*.

En els segles XIX-XX es dona la *tendència vitalista*, que no és una concepció filosòfica unitària, abasta des de *Nietzsche* fins a *Spengler*, *Bergson*, *Blondel* i *Ortega* i té diverses modulacions.

Nietzsche en concret afirma la voluntat de viure i nega la possibilitat del coneixement transcendent i de la metafísica, així

com de la immortalitat de l'ànima. Per a ell *la vida és un valor suprem* i la compassió el vici més nociu. Segons ell el cristianisme va inventar Déu per aniquilar la vida, l'ànima per denigrar el cos i el cel per denigrar la terra. *Proclama el principi que l'home ha de ser creador de valors, ha de superar-se fins arribar al superhome*, tenint com a característica fonamental el fet de ser creador de la llibertat interior i viure al marge de tota trava especulativa o moral, sense subjectar-se a cap llei. *L'home no pot ser home més que si Déu no és Déu.*

Pel que fa als *corrents marxistes* parlen d'*humanisme des d'una concepció atea del ser humà* en la que *l'essència humana es veu alliberada de l'alienació religiosa d'allò transcendent* i entesa en el circuit tancat de la immanència. És una protesta que emergeix des de la consciència de l'home del segle XIX davant la decepció que li suposa la realitat que viu.

Tracten de *construir l'home nou a partir només de l'home* i, per tant, aquest és considerat com el principi, el mitjà i el fi de la història; la negació de Déu i del que és sagrat és la condició per salvar l'home. Recriminen a la religió, i a l'Església en particular, el fet de voler consolar l'ésser humà amb l'esperança de l'altre món mentre viu aquí en estat d'alienació. Afirmen que no cal negar Déu, que els fets s'encarregaran de demostrar la seva inexistència i que, per tant, no cal ni plantejar el problema de Déu. Conceben l'home com una llibertat «absoluta». Amb Hegel i Marx l'home abdica de la persona individual en profit de l'home col·lectiu.

L'existencialisme té en el seu si les més variades tendències, des de Kierkegaard a Dostoiewsky, de Jaspers a Unamuno. Amb Sartre *l'humanisme existencialista situa la llibertat de l'home fora de tota norma prèvia, sola davant de si mateixa* i això li exigeix la creació de la seva realitat concreta per mitjà d'una decisió totalment responsable davant una determinada situació; *vol extreure totes les conseqüències d'una posició atea coherent.*

Podríem dir que des del Renaixement fins ara, en aquests darrers segles hi ha hagut una recerca *d'humanisme que s'ha allunyat progressivament de Déu i s'ha centrat exclusivament en l'home*, un humanisme antropocèntric que ha posat l'accent en

l'individu, la raó i l'autonomia, i on Déu apareix progressivament com a enemic del jo que s'afirma.

I avui en dia, quina és la relació entre humanisme i religió?

Es parla d'«humanisme» tant en filosofia com en teoria política, en pedagogia, en literatura, en filologia, sociologia, dret o religió. I quan s'aborda aquesta qüestió coexisteixen diferents models, de vegades contraposats. En tots, però, l'objectiu és el ple desenvolupament del ser humà. I és que l'*anhel per conèixer l'home*, podem veure'l reflectit no només en la filosofia, la medicina o la biologia sinó que la música, la literatura, l'art o el cinema exploren les entranyes humanes i naveguen per les múltiples facetes i la complexitat de l'interior humà enregistrant no només la recerca de felicitat sinó també les seves expressions de malestar, el seu costat més «tenebrós», les seves pors i contradiccions, fins i tot manifestant una certa fascinació per detallar patologies del comportament, fenòmens excepcionals o marginals... diríem que inhumans... en el que hi pugui haver d'extrem, i fins i tot de desviat, de la conducta humana.

8

En primer lloc, cal *distingir entre religió i espiritualitat*; la religió és la relació de l'home amb Déu mentre que l'espiritualitat abasta el camp de l'esperit, de l'ànima, pot ser la relació amb una energia còsmica, o pot referir-se a les capacitats de l'intel·lecte... sense considerar Déu. Avui hi ha una recerca clara d'espiritualitat, que de vegades és una espiritualitat sense Déu: *New Age*, esoterisme... on es fa referència a una energia universal, a un ens diví no personal.

Pel que fa a la *relació entre el que és humà i allò religió*s diríem que «molts dels nostres contemporanis no copsen aquesta íntima i vital vinculació amb Déu o la refusen explícitament... Mentre que *alguns neguen Déu* expressament, uns altres pensen que l'home *no pot fer absolutament cap afirmació sobre Ell*; uns altres, en canvi, sotmeten la qüestió sobre Déu a examen amb un mètode que fa que aquella sembli no tenir sentit... Alguns exalcen tant l'home, que la fe en Déu resulta com desinflada, car semblen més inclinats a l'afirmació de l'home que a la negació de Déu... *Uns altres ni es plantejen els problemes sobre Déu*, pel fet que no

semblen percebre cap inquietud religiosa ni entenen per què s'han de basquejar de la religió. De més a més, l'ateïsmo neix sovint de la protesta violenta contra el mal en el món o bé de qualificar indegudament d'absoluts alguns béns humans, fins al punt que aquests ja ocupen el lloc de Déu». ³ Hi ha qui proposa *un model humà amb una autonomia que exclou qualsevol referència a Déu*.

A més, després de les afirmacions fetes per *Marx* i *Freud* ningú pot deixar de preguntar-se si la fe és quelcom produït per ell mateix o bé si és un fet més fort i independent de nosaltres, perquè si la religió es redueix a un coneixement que depèn exclusivament de nosaltres podem escollir entre la indiferència o el fonamentalisme, però si aquesta sorgeix de la relació es basa en l'experiència de l'alteritat. Per això, segons *J. L. Marion* ⁴ *la primera pregunta del ser humà no és si puc conèixer la veritat sinó si hi ha algú que m'estima*. El nihilisme seria el resultat d'una crisi que té l'origen en la definició de la filosofia a partir del coneixement, però la filosofia suscita sobretot la pregunta pel desig d'estimar i per això *cal preguntar-se quin és el significat de la necessitat d'estimar i de ser estimat*.

9

Per a molts homes i dones la recerca del sentit total i últim de la vida és una recerca religiosa. ⁵ Parlem d'*humanisme religiós* quan Déu és el fonament, la plenitud i la felicitat de l'home; considera la religió com a quelcom humà i humanitzador, com a quelcom que ajuda a construir la consciència personal i fins i tot a donar un fonament ètic a l'Estat i un horitzó a la democràcia.

Des de l'11 de setembre s'ha parlat molt de la *perversió* de la religió en la forma de *fonamentalisme*, i s'ha arribat a afirmar que la religió és nefasta i a veure *Déu com un problema* o com a *causa dels mals de la humanitat*: guerres de religions, terrorisme...

3. Gaudium et Spes, 19-21.

4. Jean Luc Marion és professor a la Sorbona i autor de «La fenomenologia de la donació».

5. Religiós i espiritual no són sinònims. En la Carta Europea dels Drets Humans on es podia llegir «inspirant-se en el seu llegat cultural, humanista i religiós, la Unió es fonamenta sobre els valors indivisibles de la dignitat humana, de la llibertat, de la igualtat i de la solidaritat» ara hi diu «Conscient del seu patrimoni espiritual i moral, la Unió...». A petició en particular de França es canvià religiós per espiritual, invocant la laïcitat de l'Estat; però el contingut que expressa canvia sensiblement.

Hi ha certament una concepció fanàtica o *integrista* del fet religiós que predica un menyspreu a qualsevol realitat d'aquest món per aconseguir la salvació del cel i fa apologia del sacrifici, proposa el seguidisme dels seus caps i cultiva l'odi i la violència envers aquells que considera que són la causa dels seus mals. Els fonamentalismes interpreten la realitat sense tenir en compte la justa autonomia dels afers temporals respecte a la religió, simplifiquen l'anàlisi de les situacions, es neguen al diàleg amb els que són diferents a la seva posició i identifiquen la seva creença, costums, sistemes de valors o cultura com a únics.

Però la veritable religió exclou radicalment la violència i s'obre a l'altre, sobretot al més necessitat, i cerca el desenvolupament social. Per això cal denunciar les *desviacions* que es donen en els models fanàtics o fonamentalistes que prioritzen l'exclusió i la intolerància en lloc del diàleg i la cooperació i també cal rebutjar les generalitzacions inacceptables dels que associen la religió i Déu amb la intolerància, la violència i la intransigència.

10 Vivim en un *secularisme* que exclou o vol excloure la religió i allò religiós de la vida pública, remetre'n l'expressió pública i social a l'àmbit privat (celebracions, opinions...), vol negar la seva dimensió institucional. De tota manera alguns intel·lectuals europeus com *Václav Havel* creuen que una de les prioritats del nostre temps és reestructurar el sistema de valors que forma la base de la civilització actual; on rara vegada hi ha al·lusions a l'eternitat, a l'infinit i l'absolut, i es tolera un culte al profit econòmic com a valor màxim. Considera que cal una reflexió crítica i que es trobi a l'interior dels individus el valor per forjar un ordre de valors, *elevant l'esguard*.⁶ I és que la cultura pública occi-

6. Ho explica amb l'exemple de la catedral de sant Vito, Wenceslau i sant Adalbert: «Per què en temps passats, la gent va construir un edifici tan costós, tan poc pràctic segons els nostres patrons actuals? Una explicació és que hi ha hagut períodes de la història en què el profit material no era el valor màxim; en què la humanitat sabia que hi havia misteris que mai es comprendrien, i que la gent només podia contemplar amb humil astorament, i tal vegada projectar aquest astorament en estructures amb agulles que apuntaven cap amunt. Cap amunt per ser vistes de molt lluny, assenyalant a tots allò que és digne d'admiració. Cap amunt, a través de les fronteres del temps. Cap amunt, cap allò que no podem veure, allò que amb la seva existència silenciosa ens priva a tots de qualsevol dret per tractar el món com a font inacabable de guanys de curt termini, i que crida a la solidaritat amb tots els que habiten sota la seva cúpula misteriosa. Per començar a resoldre alguns dels problemes més greus del món, nosaltres també hem d'elevant la nostra mirada cap amunt, mentre inclinem el nostre cap amb humilitat.»

dental postmoderna s'allunya de vegades conscientment i decididament de la fe cristiana i va cap a un humanisme imanentista⁷ que es manifesta en diverses formes mentals i actituds vitals que es caracteritzen, sobretot, per l'experiència subjectiva i per la recerca del «benestar» exclusivament personal.

En la postmodernitat hem passat de l'ateisme bel·ligerant a l'agnosticisme per arribar en darrer terme a no parlar, no saber, o a una mena d'amnèsia de Déu, per haver deixat de ser objecte d'interès. De tota manera en la cultura actual, tot i estar fortament marcada per la increença i l'escepticisme, alguns intel·lectuals *es tornen a plantejar la qüestió de la religió amb serietat*; i repensen la relació del ser humà amb la transcendència. A França *Régis Debray* ha publicat un assaig sobre la idea de Déu en les diverses civilitzacions: *Déu, un itinerari* i l'antropòleg *René Girard* ha plantejat una relectura del cristianisme ajudat per les ciències humanes. Ambdós veuen que és absurd des del punt de vista intel·lectual voler desempallegar-se del fet religiós. *T. Todorov* estudia el tipus de transcendència que tenen els individus en el seu esperit, una vegada renuncien a Déu, en el món laic que començà el segle XIX i que continua ara. Al nostre país veiem l'obra de *J. A. Marina Dictamen sobre Dios* que tracta el tema religiós i de la seva importància actual per la seva capacitat de «salvar» i alliberar de les angoixes. També *Eugenio Trías* aborda la qüestió de la religió tant a *La edad del espíritu*, com a *Pensar la religión*.

La religió reapareix amb força a gairebé totes les cultures i continents (Europa potser és l'única que està en fase arreligiosa) i segons es consideri una obertura o un tancament a l'acció de Déu per realitzar el ple desenvolupament humà tenim un humanisme religiós, un humanisme secularitzant o un humanisme ateu. La persona busca el que dóna sentit, significat i valor a la seva experiència perquè «*hi ha en el cor de l'home preguntes insuprimibles*»; si se les ignora, l'home no esdevé més lliure sinó més feble, i acaba sovint a mercè de la pròpia instintivitat, a més

7. CCE: Pla Pastoral 2002-2005, n. 7.

de la prepotència dels altres»;⁸ i *la religió respon a aquestes preguntes* i interrogants de l'home, perquè la religió té una dimensió totalitzant, englobant, parla de tots els camps de la vida humana, es refereix al cos i a l'intel·lecte, a les relacions socials, econòmiques i polítiques; la religió no només s'ocupa de l'home després d'aquesta vida sinó de l'home total, també de l'home ara i aquí, en totes les situacions en què es pugui trobar.

8. JOAN PAU II: «Encontre amb els representants del món de la cultura, de l'art i de la ciència. Kazakhstan, 24-9-01». *Documents d'Església*, n. 775.

2. Quins elements cal considerar per tenir un humanisme digne del ser humà?

Cada humanisme es basa en el fet de donar un contingut concret a un *model d'home* a partir d'una antropologia —des de la reflexió sobre la identitat del ser humà, el fi de la seva vida i el camí per a accedir-hi. Respon a les preguntes per què i per a què viure?⁹

Per això ha de tenir en compte les dimensions de la persona i donar-li una resposta digna de l'ésser humà.

2.1. Dimensió corporal

Sabem que som sers sensibles, que estem formats i organitzats per matèria, com tota la natura que ens envolta, som sers condicionats i limitats físicament i això es manifesta en el desgast que suposa l'edat, les malalties que reflecteix l'historial mèdic de cadascú o els condicionaments genètics que tothom hereta.

La corporeïtat ens marca ja el ser, tant en la fisiologia com en l'espiritualitat, ens marca com a home o com a dona, en la complementarietat de les dues expressions. La vivència de la sexualitat possibilita l'expressió i la comunicació plena entre persones. L'ús que fem del cos mostra una concepció saludable o malaltissa del ser humà. Ciències com la *biologia*, la *medicina* o la *psicologia* ajuden a conèixer l'organisme tenint cada vegada més en compte que som una unitat psicossomàtica, i plantegen preguntes i donen també respostes respecte al que és adequat o no per a la dignitat humana: quins són els hàbits saludables d'alimentació, d'higiene, d'esport, i respecte a tot el que contribueix a un *bon equilibri físic i mental*.

9. V. Frankl (1905-1997), psiquiatre de l'Escola de Viena analitza en *La voluntat de sentido*, *El hombre en busca de sentido* i *Ante el vacío existencial* la voluntat de sentit que ajuda l'home a mirar endavant. Tot home ha d'afrontar la situació en què es troba per ser-ne conscient i orientar la seva vida. El buit existencial apareix quan no se sap des d'on es viu, ja que la vida, independentment del dolor i del sofriment, té un sentit superior.

La *biogenètica* planteja actualment qüestions noves gairebé cada dia: *fins a quin moment podem parlar de persona humana? Què és el que constitueix la persona humana? Fins quan podem parlar de persona humana?* Fins i tot el «dret a no néixer» o el «dret a morir» que alguns han invocat per a no fer front a situacions o limitacions derivades d'una disminució física o mental ens situen davant una determinada concepció de persona. *On se situa la dignitat humana* quan el cos es deteriora o quan la ment emmalalteix? *Quin és el fonament d'aquesta dignitat?* El valor del cos humà és el *valor d'un cos personal* i això marca uns límits a la neurofarmacologia, a la manipulació de conductes o a l'enginyeria genètica quan toquen components essencials de l'home i de la seva condició humana.

A més, el fet de ser humà implica possibilitat de malaltia i de deficiència corporal i psíquica. Però tot i conèixer les *capacitats i límits* en cada etapa de la vida, veiem generalitzar-se una no-acceptació de l'envelliment i de la mort refusant que sigui constitutiu de la seva realitat humana. La por al sofriment i a no poder controlar la pròpia vida produeix un refús a aquest dolor fins a portar a alguns a preferir acabar amb la seva existència per tal d'evitar assumir-la en aquelles condicions. Perquè «*l'autonomia de l'home és el "fugaç" instant d'un inici que se li escapa i d'un final que no està a les seves mans!* L'home per si mateix no es pot ni instal·lar en el ser, ni desarrelar-se'n. Perquè, ¿qui li assegura que, en anul·lar-se a si mateix per la violència en la seva actual forma d'existència biològica, ha anul·lat la seva realitat personal?»¹⁰

14

2.2. Dimensió raonable o intel·lectual

Deia *Pascal*: «*El pensament constitueix la grandesa de l'home. L'home no és més que una canya, la més dèbil de la natura, però una canya que pensa. No fa pas falta que tot l'univers s'armi per aixafar-lo; només amb un vapor, amb una gota d'aigua n'hi ha*

prou per matar-lo: Però fins i tot si l'univers l'aixafés, l'home seria encara més noble que el que el mata, perquè sap que mor...; l'univers no en sap res, d'això. Tota la nostra dignitat consisteix, doncs, en el pensament.»¹¹

La persona humana és l'única que «coneix que coneix», té capacitat de raonar, de fer judicis, d'elegir i de decidir, de cercar i de ser conscient del que fa; això la diferencia de tota la resta de sers vius. Aquesta capacitat per interpretar la realitat, aquesta capacitat de decidir lliurement i responsablement es construeix a partir de la informació i la formació rebudes, ja que es coneix a partir de l'observació i l'acollida de la realitat. La racionalitat permet la reflexió sobre els fenòmens que es donen per poder captar el que és important, veure l'essencial, ordenar-ho i cercar-ne el significat, per arribar a interpretar. Perquè és propi de l'ésser humà establir relacions entre els fets i les nocions de què disposa, deduir la veritat o repensant posicions ja adquirides, crear i obrir nous camins anant sempre més enllà. Ara bé, quan es dona un cert buidament interior de les persones que consisteix en l'absència de criteri, en la falta de jerarquia de valors o de referències hi ha gairebé una impossibilitat per discernir i decidir.

Es parla d'*humanisme antropocèntric científic* quan s'identifica la realitat, «tota» la realitat, amb allò que la ciència pot abastar amb els seus mètodes, estructurant-se cap a l'explicació total del món i la seva conquesta, com un afer exclusiu de la responsabilitat de l'home i la dona, en què el creixement de l'home es realitza en el desenvolupament de les seves capacitats en un progrés indefinit, i on els únics valors que orienten la vida són els que es poden verificar.

No obstant això, podem afirmar que l'home fa l'experiència de la limitació en aquest camp,¹² està obert a conèixer cada vegada més i a aprofundir més en la realitat, a descobrir el sentit del que existeix i a fer front als esdeveniments amb creativitat, mai està

11. *Pensaments*, n. 346-347.

12. E. Trías ha aprofundit en la seva recerca en la filosofia del límit, com a expressió de la condició humana.

satisfet del tot, sempre espera més. Però *experimenta alhora que no és omniscient, ni omnipotent; experimenta la limitació intel·lectual i comprova que el progrés no sempre és lineal; que la ciència pot girar-se contra l'home i que hi ha la possibilitat d'un mal ús de la intel·ligència. La raó necessita, doncs, ser il·luminada per actuar de manera recta.*

2.3. Dimensió relacional o social

L'ésser humà neix sociable i necessita comunicació, diàleg, intercanvi. L'home i la dona només poden aconseguir el seu *desenvolupament i la seva realització personal plena amb els altres*, per això són sers oberts, amb capacitat d'acollir. Hi ha una manera d'atansar-se a l'altre, de mirar-lo, que el dignifica, el valora, el potencia, el guareix; hi ha una altra manera que l'humilia, el rebaixa, l'elimina, sense una adequada xarxa relacional i una estructura social que facilitin la intercomunicació, la persona viu mancada de quelcom que li és imprescindible per a desenvolupar-se equilibradament.

16

La persona pertany a diversos grups; a la *família*, on rep la vida i la primera educació, a la *comunitat política*, a la *societat econòmica* on es donen les relacions de producció i intercanvi, i també a altres societats que persegueixen altres finalitats ja siguin de tipus artístic, literari, esportiu o cultural.

El dret civil i els codis de les nacions reflecteixen un model de persona humana que expressen en la legislació sobre la família, la infància o l'atenció als més desfavorits.

Quan es parla d'*humanitzar l'economia* s'insisteix en el fet que l'economia ha d'estar al servei de l'home i no al revés.¹³ En l'abisme de les desigualtats que vivim, moltes persones veuen la seva dignitat aclaparada per la misèria que els ho nega tot. ¿Què succeeix perquè el neoliberalisme s'hagi convertit en la ideologia

13. T. Todorov explica que l'èxit econòmic no hauria de ser una finalitat en si mateix, sobretot quan comporta renúncies en altres camps; posa com a exemple un pescador del Carib que escoltava la lliçó d'un empresari americà: «En lloc de sortir a pescar, ha de fer una empresa, reclutar personal, obrir sucursals, vendre el seu peix a tot el continent i fer-se ric. I, què faré quan sigui ric? Doncs, per exemple, podria anar tranquil·lament a pescar». *Memoria del mal, tentación del bien*. Península. Barcelona: 2002.

dominant de manera que els qui tenen, cada vegada tenen més i els qui no tenen són cada vegada més pobres? ¿Com s'ha articulat la relació de l'economia amb la política, o de l'economia amb l'ètica? ¿Com es treballa per eliminar la pobresa en un món que té la possibilitat de fer-ho? ¿Què es fa per globalitzar la solidaritat? La manera d'entendre el Bé Comú i l'interès general, la manera de regular els mercats a través de les grans institucions: OMC, FMI, Banc Mundial... mostren actualment un model econòmic al servei dels més forts, en què predomina una concepció liberal extrema. Veiem, però, emergir nous moviments que sensibilitzen sobre la necessitat *d'humanitzar el desenvolupament*.

2.4. Dimensió ètica

Si hem definit el ser humà com a obertura, la llibertat li és essencial, està obert a tot i necessita punts de referència per elegir, seleccionar i decidir. No tot el que és possible de fer és convenient, ni tota necessitat o interès està d'acord amb el model de ser humà; per això cal considerar i tenir en compte certs *referents ètics*. Però, *quins són aquests criteris? En què es fonamenten? Cal establir el que desitja la majoria o hi ha una base objectiva on es fonamenta la dignitat de la persona humana?*

Perquè *la llibertat* no és només llibertat «d'alguna cosa» (en sentit negatiu), sinó que és, sobretot, llibertat «per un valor» —demana una referència i una fita—, vers un projecte. A més a més, la llibertat humana té un radi relativament reduït —ja que la pròpia individualitat, l'herència històrica i el nivell moral de l'ambient en condicionen els límits i l'abast— que pot eixamplar-se, però també estrènyer-se, segons les eleccions que hom va fent. Si el punt de referència no és l'acomodació a l'opinió majoritària del grup on em trobo, o a la societat en la que visc, per no acabar sent víctima de la tirania del grup sobre la persona, cal descobrir el significat objectiu de la realitat; «despullar-se constantment de les idees preferides per *amotllar-se a les dades reals*, és una manera insubstituïble d'*educació per a la veritat i la veracitat*, una peça essencial d'aquest despreniment del testimoni

que no es pregona a si mateix, sinó que està al servei del que és més gran que ell»¹⁴ i *obrir-se així a la veritat per arribar a la llibertat*.

Actualment *la veritat* ja no es percep com a «evident» i es refusa la crida a l'objectivitat. Per a alguns les religions esdevenen sospitoses en parlar de la veritat i de principis; es veuen fins i tot com a quelcom que frena el progrés humà amb la seva insistència en els límits que cal considerar. Una determinada ètica humanista posa el centre absolut en l'home i exclou tota motivació extrínseca, parla d'una ètica indicativa —no imperativa— i vol explicar l'essència de l'home, de la seva autoresponsabilitat davant de si mateix i del seu destí, per organitzar i orientar la pròpia vida. Per a aquest humanisme l'home és el cànon d'interpretació i dóna significat a les coses amb l'objecte d'arribar a una possessió «il·limitada» de si mateix. Però *per als creients Déu no coarta la llibertat humana, Déu no és qui controla i limita sinó qui eixampla la seva llibertat fins al punt d'haver-lo creat a imatge i semblança seva*. La llibertat humana és a imatge i semblança de la divina, i aquesta és la base de la seva dignitat inalienable.

18

2.5. Dimensió estètica

L'experiència estètica sorgeix de la *contemplació i l'admiració*, de l'obertura a la bellesa que ens envolta, a l'ordre, a l'harmonia, a la bonesa i l'autenticitat... que actuen com a estímuls sobre nosaltres que ens fan viure temps de plenitud.

El ser humà s'expressa a través de l'art, crea, gesta obres noves; manifesta, diu el que no podria fer d'altres maneres o complementa el que expressa amb altres llenguatges, nivells i matisos de la seva experiència interior, del seu esperit. L'art en les seves diverses expressions, ja sigui música, poesia, pintura... amb llenguatges que s'adrecen més a un o altre sentit; més enllà de la

14. RATZINGER, J.: *Un canto Nuevo para el Señor*. Sígueme. Salamanca: 1999. Pàg. 198.

recerca de quelcom necessari, és gratuïtat, do... expressa i produeix bellesa. L'art no té sentit en ell mateix sinó que *evoca, suggereix, emociona... posa en joc les capacitats de l'esperit humà*; introdueix en un univers simbòlic *que obre a l'admiració i a la contemplació*. Perquè l'autèntica bellesa suscita admiració i atracció, fascinació, sorpresa agraïda, entusiasme i complaença, joia.

*Actualment en moltes obres d'art contemplem la bellesa o l'expressió del malestar que habita en el cor de l'artista? Com interpretar-ho? La bellesa veritable es nega allí on sembla triomfar el mal, on no hi ha joia, ja que una vida «bella» reflecteix tendresa, compassió, és refrescant, serena i plena d'esperança però hi ha una contemplació que ens fa possible captar la bellesa en totes les circumstàncies.*¹⁵ Però també allí la bellesa pot emergir com a amor que comparteix el dolor de les proves de la vida i interpreta els seus enigmes dolorosos i pertorbadors, s'hi fa present, en un cert sentit, com l'expressió visible del bé, com a misericòrdia i bondat.

2.6. Dimensió espiritual, transcendent i religiosa

Hi ha moltes persones que manifesten que estan en recerca espiritual; altres diuen que realitzen un treball sobre si mateixos amb el desig d'autoconèixer-se, de guarir-se interiorment i de realitzar-se en harmonia amb el cosmos emprant diferents mètodes per treballar les emocions i l'afectivitat, uns altres recorren a espiritualitats i tècniques orientals. Ens adonem, per tant, que *allò espiritual pot passar fora d'allò religiós* —es parla també d'espiritualitat laica—, i fins i tot veiem l'emergència d'una certa atracció per una espiritualitat irracional. No hem de perdre de vista que el propi de la civilització occidental des d'Homer és distingir l'home dels déus, *l'home comença quan deixa de prendre's a si mateix per Déu*. Els grecs en deien *hybris*, per senyalar que

15. És força interessant la reflexió que fa C. Martini a «Quina bellesa salvarà el món?», *Documents d'Església*, n. 730. En aquesta carta pastoral fa una reflexió de la Transfiguració com a Bellesa. La mort i la resurrecció de Crist revelen definitivament al món l'amor que salva. És la bellesa de l'amor crucificat, revelació de l'amor de Déu que estima l'home i que venç la mort.

es tractava d'una desmesura dionisiàca engendradora de bogeria i de violència.¹⁶

La persona religiosa s'experimenta com a criatura amb *ànsia de plenitud* de bellesa, de bé, de bondat; però fa també l'experiència de la força i l'empremta del mal; del qual comprova la necessitat de ser-ne alliberada i salvada. L'home religiós descobreix en si la *crida a la trobada amb l'Altre*, amb l'Absolut, amb el Transcendent, amb el *Misteri*. Per a ell la realitat immanent no és un fi suficient, el seu esperit se sent cridat a anar més enllà dels seus límits corporals, *percep el Déu vivent i creu que el seu bé està en la recerca, la trobada i la relació amb aquest Déu*. Aquesta relació influeix en totes les altres dimensions de la seva persona, en la manera de veure i tractar el cos, en la manera de conèixer i emprar els coneixements, en les relacions socials, en l'ètica i en l'estètica. *La religió té un sentit totalitzant*, abasta tota la persona i les seves expressions. Per això, si mirem les diverses civilitzacions al llarg de la història, ens adonem com *l'empremta religiosa es fa present en obres d'art, en la literatura, en l'estructuració social, en les festes o els rituals de la vida i la mort, etc.*

16. A. Glucksmann reflexiona sobre la qüestió del nihilisme en *Dostoievky a Manhattan*, sobretot en la seva forma actual de manca de límits. Tracta de veure no només on hi ha el bé sinó també on són els mals.

3. El procés d'humanització: l'educació

La persona no neix acabada, és un ser que neix en germen; té en si la llavor de tot el que pot arribar a ser però necessita desenvolupar-se en el temps. És aquí on entra en joc l'educació; una educació que dura tota la vida per «aprendre a navegar com en un oceà d'incerteses a través d'arxipèlags de certeses»¹⁷ i aquesta no pot reduir-se a «aprendre a aprendre», ni a aprendre molt i de tot, sinó que ha de respondre a la qüestió del «perquè aprendre» i a «què s'ha d'aprendre» unificant les diverses dimensions del seu ser. Els mitjans, per tant, no són la finalitat de l'educació —si no cauríem en una «deriva instrumental»—, perquè a tota persona li interessa sobretot trobar la resposta al sentit de la seva existència i per fer aquest camí necessita l'ajuda d'educadors.

21

3.1. Aquest projecte es desenvolupa en el temps

Com que la persona és projecció cap al futur i una realitat inacabada sempre té possibilitat de respostes «imprevisibles», hi ha quelcom nou que pot brollar, facetes noves que poden emergir —també frustracions que poden esclatar—, mai s'acaba de conèixer del tot. La creativitat és constitutiva de l'ésser humà i aquesta li permet donar respostes noves als reptes a què ha de fer front; millorant, renovant... mai està satisfeta del tot i sovint *cerca una fita cap on orientar l'esperança*¹⁸ perquè la possibilitat de millora d'allò que l'home és l'encamina cap al que pot arribar

17. MORIN, E.: *Les sept savoirs nécessaires à l'éducation du futur*. Du Seuil. 2002.

18. És força interessant l'article de Luis González-Carvajal a *Vida Nueva*, n. 2250, del 30-9-00 titulat «Pequeño elogio de la esperanza», ens hi hem inspirat en alguns aspectes d'aquest apartat.

a ser. Quan es percep el futur sense esperança, sense sortida, es pot viure en el «presentisme», en el «carpe diem» i certes societats tenen el risc de convertir-se llavors en una mena de «màquines productives» o en societats de consumidors, deixant de banda ideals, valors culturals, poètics o religiosos. G. Vattimo diu que tot pot acabar sent considerat com un valor de canvi, que té interès en vista a una altra cosa. Llavors el resultat és que hom vol viure cada vegada més, millor, més intensament, però no sap què viure ni perquè.¹⁹

Viure la vida com un projecte que cal desenvolupar s'oposa al nihilisme, entès com a manca de finalitat, o com viure en el «no res» (convençuts de l'absència del bé o de la veritat com a condició necessària per a la llibertat de resposta al «perquè» global de l'existència humana). *És ajudar a caminar a la «llum» d'allò que hi ha de possible i de positiu en l'ésser humà*, potenciant l'escolta, l'actitud de confiança, creient en les capacitats i possibilitats de l'altre. L'educació ha de ser un *espai d'acollida incondicional* perquè una de les maneres d'ensorrar l'altre és deixant-lo sense futur, sense cap perspectiva de canvi, sense esperar-ne res. Ens diu González-Carvajal que «Per abatuda que estigui una persona, si descobreix que no està sola, que hi ha algú que l'estima, confia en ella i seguirà fent-ho, passi el que passi, despuntarà l'esperança en el seu cor... perquè *no s'ha de veure la vida a la llum d'un problema, sinó veure el problema a la llum del conjunt de la seva vida*». Certament, la persona està condicionada en el seu inconscient o subconscient, però un humanisme «resilient»²⁰ confia en l'inesgotable voluntat de supervivència de l'ésser humà, en *les possibilitats de refer-se i de*

19. R. Argullol i E. Trías parlen del «bàrbar civilitzat».

20. Cyrulnik, a la seva obra *Los patitos feos*, explica la seva pròpia experiència de vida marcada per la tragèdia però malgrat això feliç perquè va rebre una estructuració personal des de l'amor en la seva primera infància i que el van capacitar per integrar i viure els esdeveniments que li van arribar després durant la vida; S. Vanistendael (BICE). És autor del llibre *La resiliència o el realisme de l'esperança. Ferit, però no vençut*, Ed. Claret, 1999, on mostra com els infants i tota persona creix des de l'experiència de la confiança i l'acceptació. De les situacions més dures que hagi viscut una persona (infants de carrer...) se'n surt qui ha fet experiència de confiança, de ser acceptat (encara que no sempre s'estigui d'acord amb el seu comportament). Una acceptació fonamentada en el que l'infant és, les seves possibilitats, límits i vulnerabilitats. Un infant per ser feliç necessita sortir del propi jo: a través de la cura d'alguna planta o animal, de la participació en un projecte amb altres... obrint-se als altres i obrint-se a Déu.

resistir als xocs i les adversitats, per dramàtics que hagin estat. El que cadascú viu condiciona el futur, certament l'influència, però no el determina. Sobretot la persona que ha viscut en els primers anys de la seva existència una relació personal que l'ha fet *sentir-se acollida i estimada radicalment* tindrà uns fonaments sòlids que la faran forta a l'hora d'afrontar circumstàncies fins i tot tràgiques durant la resta de la seva vida.

3.2. La unificació de la pluridimensionalitat

Una altra funció de l'educació és contribuir al *desenvolupament equilibrat de totes i cadascuna de les dimensions* constitutives del ser humà, ajudant a trobar punts de referència per a la *seva unificació*. En una època tan especialitzada com la nostra cal que faciliti aquest procés ajudant a discernir el que és essencial del que no ho és partint d'una visió global de la persona.

Per això cal que ofereixi pistes d'orientació i punts de referència que permetin a cadascú avançar i anar tan lluny com pugui segons les seves capacitats i possibilitats des d'un «equilibri dinàmic». Per aquest motiu la *tasca educativa és personal i personalitzadora*, cal que ajudi a ordenar la vida des d'uns valors que la regeixin i vertebrin en el seu procés de desenvolupament. Per poder fer la síntesi personal és essencial la interiorització; el silenci intern i extern la possibiliten, ja que l'acció necessita ser reflexionada.

Aquest desenvolupament segueix unes etapes (no és lineal, durant la seva vida es donen avenços i regressions) i requereix unes condicions per poder donar-se adequadament.²¹

3.3. La persona s'unifica en la vida

Diu J. Delors en l'informe que va coordinar per la Unesco²² que els pilars de l'educació són quatre: aprendre a conèixer,

21. POSTMAN: *La desaparició de la infantesa*.

22. DELORS, J.: *La educación encierra un tesoro*. Santillana-Unesco. Madrid: 1996. Pàg. 95-108.

aprendre a fer, aprendre a viure junts i aprendre a ser. La vida és un principi unificador de la vida, així ho expressa la saviesa popular: «*acabem fent el que diem o dient el que fem*», no podem mantenir-nos en l'esquizofrènia o l'escissió interna; el nostre ésser reclama coherència. Cal expressar en actes allò que es viu perquè aquests serveixen per exterioritzar el que hi ha en nosaltres, a través dels nostres actes ens apoderem del destí; convertim les creences en opcions i en «relat» de vida; els ideals que hom té com a punt de referència es poden convertir pel que fem en història viscuda, en cada decisió es poden fer reals.

Cal aprendre a posar en pràctica els coneixements que hom posseeix i manifestar-los en el comportament social, en l'aptitud per treballar en equip, en la capacitat d'iniciativa i d'assumir riscos, en la capacitat per afrontar i solucionar conflictes.

3.4. Els educadors com a agents humanitzadors

24

Els educadors que acompanyen el procés humanitzador en el temps ho fan a través de la relació educativa que té unes exigències internes objectives, ja que hi ha relacions que són humanitzadores i d'altres que deshumanitzen o són inhumanes.

Actualment es viu amb dificultats la transmissió de «valors» perquè es dubta de quins són els que s'han de transmetre i van passant-se la responsabilitat d'uns a altres: els pares a l'escola, l'escola a la societat... Estem en una època molt canviant, emergeixen contínuament noves propostes i això provoca un *cert desconcert* entre els educadors.

3.4.1. La família

És el lloc on cadascú s'ha de sentir acollit i volgut perquè és el primer lloc clau per al desenvolupament, per a l'arrelament, per a la socialització. En la família cadascú ha de sentir-se *valorat pel que és*, des de la primera infantesa es posen les bases que aguantaran la resta de la seva vida. Els pares tenen una responsabilitat i autoritat educativa de primer ordre de la qual no poden dimitir sense conseqüències importants sobre els infants

ja que és en la família on es constitueix l'entramat afectiu i social de l'infant i els vincles de confiança a partir dels quals podran establir les relacions afectives amb altres persones. Abans d'expressar-se per la paraula, els infants ja fan l'aprenentatge de sentir-se estimats, només posteriorment aprenen a expressar-se, a comunicar-se, estableixen el diàleg amb el seu entorn i són capaços de donar.

Tothom necessita trobar en la *família punts de partida sòlids des dels quals construir* el sentit d'identitat i de pertinença, per això la disminució o la desaparició de la influència de la família en l'educació dels infants i joves pot privar-los del suport essencial que necessiten durant la resta de la seva vida.

La seva mateixa natura i la relació entre els seus membres fan que la família sigui el lloc on, de manera espontània i natural, s'aprèn *a respirar i a incorporar els valors que s'hi viuen* i que només posteriorment es racionalitzen, es qüestionen, s'accepten o es rebutgen: la reacció davant les joies, les dificultats, la malaltia o la mort, la relació amb els més desfavorits o la manera de ser solidaris, els hàbits davant l'oferta de consum partint de les necessitats reals dels infants i joves, la relació amb Déu.

25

Tots els seus membres tenen una importància diferent: pares, germans, avis, cosins o oncles, d'aquí la riquesa que suposa el fet de mantenir relacions familiar extenses. Per això es pot parlar de la família com a escola d'humanitat.

3.4.2. *El sistema escolar*

El seu rol és de col·laboració amb els pares, no pot ni substituir-los ni avançar-se a la seva decisió.

En l'escola es posen les bases de la relació amb els iguals, que permet la diferenciació progressiva i l'autonomia de cada infant mentre es porta terme el seu procés de socialització. Tenim models d'escola diferents segons el tipus de relació formativa que s'hi promou entre l'educador i l'infant, entre els infants o entre educands i medi social. Perquè *l'acció educativa no es limita a la necessària adquisició de competències professionals sinó*

que, a més, cerca construir significats de vida, en una relació sapiencial, ajudant a fer síntesis de saber humanista.

Una de les principals funcions de l'escola és actualitzar el diàleg amb la cultura de cada moment. Com que la cultura és actualment molt complexa, de vegades, els sistemes escolars tenen dificultats per facilitar els mecanismes per comprendre aquest món; el seu sentit del que s'hi esdevé. I, a més, l'escola en la seva tasca de transmissió de valors, a l'igual d'altres instàncies, ha perdut influència, mentre que d'altres —com els mitjans de comunicació— n'han guanyat. De tota manera, quan exerceix un veritable «*mestratge*» *ofereix punts de referència per poder fer aquest diàleg cultural* i avançar. L'escola pot oferir una educació que ajudi a situar-se críticament davant la societat, que conscienciï i promogui el canvi quan sigui necessari; pot confiar en les possibilitats de cada persona per assumir les pròpies responsabilitats per fer front als reptes de la vida personal i social, de tal manera que no empri el saber en contra de l'home.

26

D'aquí també la importància que en l'escola es pugui impartir formació religiosa per tal que els alumnes puguin descobrir el rol de la religió en la humanitat i els sigui possible establir també en aquest camp els necessaris *ponts de diàleg entre la cultura i la fe*.

3.4.3. *Els mass-media*

Estem en una cultura mediàtica, on els mitjans tenen una gran importància no només en la difusió sinó també en la creació de l'estat d'opinió: prioritzen o exclouen determinades informacions, modelen criteris i actituds, interpreten els esdeveniments i orienten les conductes segons una determinada visió del ser humà, oferint tot tipus de models de referència.

L'omnipresència dels mitjans de comunicació, incloses les xarxes telemàtiques, fa que es parli de la societat actual com de la *societat del coneixement*. Amb «Internet es redefineix radicalment la relació psicològica de la persona amb el temps i l'espai. L'atenció es concentra en el que és tangible, útil,

immediatament assequible; pot mancar l'estímul per aprofundir més el pensament i la reflexió. Però els éssers humans tenen necessitat vital de temps i serenitat interior per tal de ponderar i examinar la vida i els seus misteris, i per arribar a un domini madur de si mateixos i del món que els envolta. L'enteniment i la saviesa són fruit d'una mirada contemplativa sobre el món, i no deriven d'una mera acumulació de dades, per interessants que siguin. Són el resultat d'una visió que penetra el significat més profund de les coses en la seva relació recíproca i amb la totalitat de la realitat».²³

La ràdio, la TV, la premsa, Internet, poden ajudar a humanitzar o deshumanitzar segons estiguin al servei de la dignitat de l'home o la degradin. Per això cal «aprendre a usar» aquests mitjans: a llegir-los i interpretar-los, veure a què ens encaminen, què subratllen o ignoren, què silencien o repeteixen. Cal saber què vehiculen i discernir si estan al servei o en contra del ser humà, si el dignifiquen o si el degraden, si porten a la participació o a la passivitat, a la reflexió o a l'acollida acrítica; i també veure com tenen en compte, ignoren, ironitzen o marginen el fet religiós. Des de la infantesa cal aprendre a usar els *media*, a seleccionar els programes, a plantejar-se la seva opinió davant la informació rebuda, desxifrant què hi ha al darrere del que es diu... cal aprendre a saber obrir i tancar la ràdio, la TV o l'ordinador, per tal de ser lliures.

3.4.4. *Les associacions*

Hi ha associacions i ONG que promouen veritables valors humans com la solidaritat, el compromís, el voluntariat... en els serveis que proposen. Participant en les associacions, assumint responsabilitats en la seva organització i funcionament, comprometent-se en els valors que proposa aquell grup... la persona es *desenvolupa i ajuda a teixir la societat de la que forma part.*

23. JOAN PAU II: *Missatge pel dia de les comunicacions socials.* 24-1-2002.

Les múltiples organitzacions culturals, esportives, educatives, socials... són escoles d'humanització quan promouen que els seus membres actuïn posant al servei dels altres les seves qualitats, cercant la millora de les condicions de vida, fent front als reptes i dificultats amb què es troben. En elles s'adquireixen aptituds per a viure la gratuïtat, per relacionar-se entre iguals o entre diferents generacions, es fomenta la iniciativa, la constància, l'organització, la donació... i són veritables escoles de democràcia.

3.4.5. *L'Església*

Al llarg de la història l'Església ha sigut i continua sent un agent humanitzador ja sigui per mitjà de les aportacions que s'han donat en el camp de la música, l'art, la poesia, la pietat popular... o bé les obres socials, educatives, sanitàries o culturals. Els creients han sigut i són *molt creatius en les seves aportacions i han cercat i cerquen els mitjans per humanitzar la societat en la que es troben, des de dins.*

28

També a través de l'aportació de la seva especificitat espiritual ha enriquit el llegat humanista *de l'àmbit del pensament i dels valors* pel seu missatge de llibertat, de fraternitat... pel sentit de Déu i d'allò sagrat... pel compromís amb la dignitat del feble i del pobre... per l'aliança establerta entre el Déu de Jesucrist i l'home, la natura i tot el que s'ha creat. I també ha contribuït en l'estructuració del temps i del sentit de la festa: el diumenge, Nadal, Pasqua... són signes religiosos que identifiquen en particular la nostra cultura occidental.

4. Característiques de l'humanisme cristià

El cristianisme no és només una referència històrica, un element de la memòria europea o de l'art europeu de viure del passat, el cristianisme és una font viva que produeix encara ara fruits visibles. Parteix de la revelació de Jesucrist, de Déu que s'atansa per parlar a l'home com un home i dir-li qui és Déu i qui és l'home, quin és el sentit de tot el que existeix, en revelar-se com un Déu per a «nosaltres». *El vèrtex de l'antropologia cristiana és Jesucrist, Déu assumint en si la humanitat i el món, Déu unint-se a la humanitat i al món de manera definitiva*; en Crist es manifesta la grandesa de la dignitat de cada home, ja que per a l'encarnació del Fill de Déu, Déu s'ha unit, en certa manera, a cada home.²⁴ Déu, en Crist, té rostre d'home, li revela la seva identitat d'home;²⁵ per això el cristianisme es presenta com a «expert en humanitat». Des de Jesucrist ja no es pot separar Déu de l'home i tampoc es pot separar l'home del món, de la història i el temps: «La glòria interna i substancial de Déu és el seu propi ser. La glòria externa de Déu consisteix en existir en plenitud en els seus éssers creats i contingents i que, en ells i per ells, ell sigui reconegut»;²⁶ per això l'humanisme cristià va més enllà i més endins que d'altres humanismes perquè tot sent històric és transcendent.

24. Gaudium et Spes, 22.

25. Tots els grans autors cristians dels darrers temps han reflexionat sobre Déu i l'home: Newman, H. U. V. Balthasar, J. Maritain, G. Marcel, Péguy, Claudel, Bernanos, Bergson, H. De Lubac, Congar, K. Rahner, Zubiri, Julián Marías, López Ibor, Rovira Belloso.

26. CONGAR, Y. M.: «Gloria de Dios y grandeza del hombre», *El ateísmo contemporáneo*. Cristiandad. Madrid: 1971. Tom II. Pàg. 196.

Tot i aquesta revelació, conserva el caràcter de *misteri*: «misteri de Déu» i misteri de la persona, un misteri que s'esclareix en Jesucrist des del misteri de Déu però que ens desborda. És una realitat que es pot conèixer i aprofundir cada vegada més però que mai s'acaba de sondejar del tot perquè ens sobrepassa.

Podem parlar d'humanisme cristià *perquè es proposa una manera de ser homes i dones, a la manera de Jesús, des d'unes conviccions fonamentals.*

L'home és una icona de Déu, creat per amor i cridat a participar de la seva mateixa vida; és estimat personalment i salvat personalment, tot formant part d'un poble, amb els altres; cadascú té un valor únic davant de Déu i a imatge de Déu que sent u és una comunitat trinitària, l'home i la dona es realitzen en l'entrega, en el do als altres i a l'Altre, en la comunió.

El temps és lineal (no hi ha un etern retorn) i la natura i tot el que existeix és fruit de la bondat i la bellesa de Déu, per això el món no s'acaba en si mateix, està cridat a la transcendència. Hi ha en el món la presència del misteri del mal, però aquest ha estat vençut i l'home està cridat a participar en aquesta obra de la salvació.

30

*La resposta de l'home que acull l'acció de Déu en ell és «la fe», és una «actitud religiosa dinàmica. Per la fe es converteix, en tota la seva humanitat, en homes-per-a-Déu... opera en ell, en la seva llibertat, un canvi viu i dinàmic, per portar a terme un disseny, dinàmic també, en la història i en el món».*²⁷ Aquest nou humanisme assumeix com a *valor fonamental estimar «com» Jesús ho va fer.*

4.1. Cridats a la vida

Una vida es rep físicament però la vida no és només un fet biològic²⁸ sinó un fet personal al qual, com hem anat repetint,

27. CONGAR, Y. M.: *op cit.* Pàg. 196.

28. René Spitz va fer la descripció clínica dels nens que patien trastorns atribuïbles a les privacions afectives en els tres primers anys de vida i mostra com aquests traumes de vegades eren ja irreversibles. L'absència d'afecte, d'estímul, de comunicació els feia recloure en si mateixos, desapareixia fins i tot el somriure amb tendència total a l'isolament en si mateixos; s'ha parlat d'aquesta patologia com de la síndrome hospitalària i ho veïé també en infants de molts hospicis. El seu retard en el desenvolupament és generalitzat.

cal donar sentit i per «viure amb sentit» es necessita sentir-se estimat, valorat i volgut per si mateix; fer l'experiència de la confiança i de la tendresa que estimulen a créixer i a desenvolupar-se; tenir la força i la joia de viure fins i tot enmig de les dificultats i contradiccions extremes. Viure suposa teixir la història personal i única de cadascú amb coratge, superant la fatiga quotidiana o el cansament de l'esforç perllongat, amb perseverança i esperança.

Des del baptisme, per al cristià comença una «*vida nova*», vida en Crist, participació de la mateixa vida de Déu, vida en l'Esperit, vida que es manifesta en una nova manera de relacionar-se amb els altres i amb l'entorn, seguint Jesús, fixats en el Pare, vida que es resumeix en l'estil de vida de les Beaurances.

És una vida que es fonamenta en «*la conversió*», en el canvi de mentalitat per repensar els criteris de la pròpia vida, per no jutjar segons el pensament dominant a cada moment ni viure simplement com ho fa tothom, sinó viure la vida des de Déu. Vol dir sortir de la pròpia suficiència, fer comunitat i avançar amb els altres. És una vida que proposa el pas per l'amor fins a l'extrem (la creu) per arribar a la resurrecció; i aquest com a únic camí per al triomf del bé sobre el mal, de l'amor²⁹ sobre el pecat.

A més, el ser humà anhela que la vida no s'acabi, que no sigui només temporal; experimenta dues necessitats: la de continuïtat i la d'innovació: «L'home no anhela perdurar, sinó ser transformat. L'estat actual de la realitat és deficient i l'home no el considera capaç de sadollar la seva darrera necessitat i la seva aspiració suprema. Una successió repetitiva de la vida en la seva monòtona igualtat no és un anhel, ni un goig de l'home, perquè porta dins la llavor del tedi... una immortalitat sense redempció de l'actual existència i sense participació innovadora, i incessantment creixent en la vida de Déu és més una càrrega

29. L'himne a l'amor de 1 Cor 12, 4-7 ha estat viscut plenament només per Crist i tots estem cridats a fer-lo nostre: «el qui estima és pacient, és bondadós; el qui estima no té enveja, no és presumit ni orgullós, no és groller ni egoista, no s'irrita ni es venja; no s'alegra de la mentida, sinó que troba el goig de la veritat; tot ho excusa, tot ho creu, tot ho espera, tot ho suporta.»

que una gràcia, una condemna que una salvació». ³⁰ Per al cristià la mort i la resurrecció de Jesús són el camí i la inauguració d'una vida nova i definitiva, manifestació primera del que ha de ser la nova vida de tots els qui visquin i morin com ell; tot humà pot accedir a l'eternitat si és assumit en el Crist. ³¹ Es tracta d'una vida «eterna», que no s'esgota en el temps present sinó que acaba en una participació plena de cada ser humà en la plenitud de Déu.

Aquesta vida s'ha de nodrir de la Paraula i, sobretot, de l'Eucaristia per tal de créixer i poder fer el trajecte fins al final. La Paraula de Déu és font de vida, escoltant-la i deixant-se interpel·lar, orientar i modelar per ella s'esdevé més humà; per la Paraula es descobreix que Déu és «Amor» i Vida i aquest do s'acull, sobretot, en l'eucaristia i en la pregària, és a dir, en la relació interpersonal amb Déu on cadascú pot deixar-se transformar en l'Amor.

4.2. Vida de llibertat i dignitat

Per ser lliures cal un aprenentatge per no acabar sent dominats per qualsevol impuls o pulsíó, cal aprendre a renunciar a tot allò que tregui llibertat interior i que sotmeti al desig, aprendre a perdonar i a ser perdonat, a ser tolerant, a ser pacient, a rebre ajuda, a posar-se al servei de l'altre, *aprendre a viure en Crist i deixar-se moure pel seu Esperit*, que és l'Esperit de llibertat. L'evangeli ens presenta Jesús que retorna la llibertat i la dignitat a aquells que l'han perdut: als pobres, als malalts, a les dones,

30. GONZÁLEZ DE CARDEDAL, O.: *op. cit.* Pàg. 118-119.

31. «La mort és la condició perquè el temps s'obri a l'eternitat, perquè res del que el temps produeix pugui per si mateix gestar definitivitat. Ni la bellesa, ni l'amor, ni la glòria poden perviure sense morir. La mort les arrasa alhora que les salvaguarda. Tota bellesa és un goig que no mor, però tota bellesa ha de passar per la mort. I tot amor és una possessió eterna, encara que el fet de morir exigeixi la separació. Però res veritable, res bell i res bo mor, sinó que tot s'eternitza... El cristianisme afirma dues coses igualment sagrades i contundents: la mort i la resurrecció de la carn. I refereix aquestes dues afirmacions a un subjecte que té, alhora, la convicció de la perennitat del propi ser i la percepció anticipada de la seva mort. I des d'aquí declara que tot ser humà mereix l'eternitat; que tota persona és digna de Déu, que tota història com a fruit d'una llibertat, que s'ha decidit i ha elegit l'Absolut, reclama ser recollida; que tot home, que avança amb treball i anhel pel camí de la vida, mereix arribar a contemplar la Sagrada Faç que cerca...» (GONZÁLEZ DE CARDEDAL, O.: *op. cit.* Pàg. 214-215).

als infants, a tots els més dèbils els tracta com a persones i això els allibera. Una vida segons l'Esperit Sant és una vida de llibertat i alliberadora. Però adquirir la dignitat exigeix lluitar per transformar les condicions que oprimeixen l'home i la cultura, segons el que és bo, en la caritat, segons el criteri de la voluntat de Déu. És viure sense conformar-se amb la realitat tal com és, per transformar-la; segons *la voluntat de Déu que és el bé de l'home*.

Deia Pascal que «l'home supera infinitament l'home»³² ja que és *imatge de Déu*, amb capacitat per conèixer-lo i estimar-lo, cocreador i col·laborador en la gestió de la creació, cridat a viure de la vida de Déu i a fer que tot arribi a la seva plenitud. La crida a estimar i al bé que descobreix en si mateix manifesten que és una icona de Déu. Aquí es troba la seva dignitat.

4.3. Vida d'homes nous en un món nou

Aquesta vida nova en l'aspecte personal comporta també l'infantament d'un món nou. Déu en crear l'home i la dona els dóna una missió: «*domineu la terra*». El cristià a través d'allò quotidià fa present la veritat de Déu i el compromís per l'home, construint un món cada vegada més humà, transforma el món des de dins, converteix la «doctrina» rebuda en doctrina viscuda. Jesús encarnà el bon samarità, curà malalts, acollí tot tipus de marginats, rentà els peus als deixebles... mostrà un nou estil de vida i un nou món on tothom hi tenia cabuda.

Veiem, doncs, com el cristianisme no porta les persones a replegar-se sobre si mateixes en la recerca d'un perfeccionament o benestar espiritual, sinó que la seva profunda espiritualitat les obre a l'altre, les porta als altres, al diàleg amb qui és diferent, els compromet en l'àmbit social en la recerca del bé comú. D'aquí la presència històrica dels cristians en el món sanitari, en l'educació, en els pobles més necessitats. Per això també l'Església té un «cos d'ensenyaments socials» inseparable de la seva vida espiritual; tot allò que és humà pertoca als cristians, sabent que *allò temporal no és definitiu*. Tot i diferenciar l'ordre temporal i espiritual, el cristianisme entén que cal *vivificar*

l'aspecte temporal de manera transcendent, perquè la realitat actual ja és Regne de Déu però encara no plenament —cal vetllar per no caure en una teocràcia, no s'ha de sacralitzar, ni condemnar el món.

Diu Sant Agustí que si algú creu en Crist però no té caritat, ni esperança, creu que té el Crist, però no hi creu pas. Una fe sense caritat és una fe morta, perquè la caritat és la manera en què hom es lliga als altres, en què estima els altres i en què els permet posar-se dempeus; ens fa comprendre la seva dignitat, ens fa estimar i ens mena a construir una societat més justa.

A manera de cloenda

Què significa, doncs, ser humans? Bé del tot no ho sabem, ho anem descobrint lentament i en això la religió, i en concret l'encontre amb el Crist, hi pot ajudar perquè ell s'ha identificat com el Camí pel que podem caminar amb les nostres inquietuds, dubtes i inseguretats.

La història dels cristians ha anat acompanyada de *contra-testimonis i escàndols* i per això cal assumir la fragilitat de les persones i les institucions i comprendre que per a alguns la religió es vegi com una amenaça a causa, entre altres, del refús a certes visions religioses inadequades i d'algunes imatges deformades de Déu associades a històries personals del passat, a la falta de coherència en la vida i compromís cristià d'alguns creients i pastors, a la poca estima actual per les institucions en general i els problemes d'adaptació o la falta de comprensió del llenguatge religiós i eclesial, associar l'Església amb el conservadorisme, l'allunyament de la classe culta de la religió, la indiferència general envers el fet religiós i en particular envers el fet cristià.³³ A més, sovint els humanismes dels darrers segles han volgut prescindir de Déu per cercar ells sols el seu camí en la realització del bé de l'home. La sospita de Freud —cercar el consol a l'altre món i fugir d'aquest— ha calat fins a la medul·la de la consciència contemporània. «Però tan violent i alienador és negar un bé... com fingir un bé inexistent i consolar-se amb ell. Hi ha un heroisme de la negativitat i un despit profundament deshumanitzador que consisteix a negar la possibilitat de la veritat,

33. Carta Pastoral dels bisbes de Pamplona i Tudela, Bilbao, Sant Sebastià i Vitòria: «Transmitir hoy la fe», n. 6. Març de 2001.

perquè de vegades l'home enganya i és enganyat; a negar l'esperança, perquè el mal existeix en el món».³⁴

A més de grans avenços, l'home i la dona de la nostra època han viscut moltes pertorbacions, *decepcions i desenganys, tant de la ciència com de la història*, en el que consideraven símbol del progrés de la racionalitat tècnica, i això ha portat a molts a un cert isolament individualista «postmodern», a cercar protegir-se en la reclusió en si, evitant els frecs dolorosos amb els altres. S'hi afegeix també la vivència d'una autonomia personal absoluta que nega tota transcendència i sobirania sobre l'home, que fa que cadascú es consideri un absolut, fent de si mateix el centre de tot i no deixant gaire lloc per als altres o per a Déu.

Segons A. Ricardi *no es tracta que la religió faci front a un món secularitzat sinó de desenvolupar una cultura que es confronti amb l'humanisme laic*, que representa una part de la tradició espiritual europea, i això *des del respecte mutu i el diàleg*.³⁵ A la qüestió de quin paper juga la religió en la realització de l'humanisme, deia Joan Pau II que la marginació de les religions que han contribuït i encara contribueixen a la cultura i a l'humanisme, del que Europa està legítimament orgullosa és, al mateix temps, una injustícia i un error de perspectiva, ja que el fet de reconèixer un fet històric innegable no significa en absolut ignorar tota l'experiència moderna d'una justa laïcitat dels Estats i, per tant, d'Europa!³⁶ I és que la religió pot reactivar en profunditat la cultura obrint-la a la transcendència i a la gratuïtat, discernint i *proposant l'essencial del cristianisme es pot potenciar la cultura alhora que es pot denunciar tot allò que atempta i va en contra de la dignitat humana*.

Perquè un «humanisme digne del ser humà» exigeix que es tingui en compte una visió de conjunt de tots els aspectes que conflueixen i teixeixen el ser humà; per tal d'aconseguir un

34. GONZÁLEZ DE CARDEDAL, O.: *op. cit.* Pàg. 219.

35. Meeting Internacional homes i religions: «Les fronteres del diàleg: Religions i civilitzacions en el nou segle», Barcelona, 2-4 de setembre de 2001. *Documents d'Església*, n. 774.

36. JOAN PAU II: «Discurs al Cos Diplomàtic acreditat davant la Santa Seu». 10-1-2002.

desenvolupament integral de l'home i el desenvolupament solidari de la humanitat, «promoure tots els homes i a tot home»;³⁷ per això cal un *desenvolupament solidari de la humanitat*, humanitzar el desenvolupament lluitant contra tot tipus de pobresa.

Si el centre de la cultura és la persona mai s'absolutitzaran els paràmetres culturals dominants, i la persona podrà mantenir desperta la seva capacitat d'autonomia i de reacció davant els excessos o derives que es puguin manifestar. Deia H. De Lubac que *l'home pot organitzar la terra sense Déu però «al cap i a la fi, sense Déu només pot organitzar-la contra l'home. L'humanisme exclusiu és un humanisme inhumà»*. Hi ha un engany originari dels qui «oblidant-se de l'origen, s'elevan a si mateixos a origen no només temporal sinó ontològic i projecten l'existència com a exercici dominador en un món que no tindria amo, ni del qual, per tant, caldria respondre davant ningú, és el que la teologia ha dit pecat original. Va estar a l'origen de cada home i està a l'origen de cadascú de nosaltres com a resultat d'aquesta inexplicable fascinació que el món, el propi cos i les coses exerceixen sobre nosaltres».³⁸

37

La realitat de l'encarnació i de la redempció és el que humanitza qualsevol realitat; *si no hi ha lloc per a Crist tampoc hi ha lloc per a l'home*. Déu i l'home; l'home en Déu. I és que «la paraula més sagrada després de la paraula Déu és la paraula jo».

Volem acabar amb les paraules que va dir Pau VI en cloure el Concili Vaticà II: «l'humanisme laic i profà desafiava el Concili, la religió del Déu que s'ha fet home s'ha trobat amb la religió de l'home que es fa Déu. I què ha passat? Que el Concili ha estudiat la humanitat a la llum de la divinitat, i li ha enviat un missatge d'esperança, per servir l'home i per conèixer l'home, l'home veritable, l'home integral, cal conèixer Déu. En el rostre de cada home es pot i s'ha de reconèixer el rostre de Crist, el Fill de

37. Pau VI, en l'encíclica *Populorum Progressio* (1967), aborda la qüestió del nou humanisme que es necessita per al desenvolupament i progrés dels pobles. Convé rellegir especialment els números: 12-14, 21, 42.

38. GONZÁLEZ DE CARDEDAL, O.: *op. cit.* Pàg. 88.

l'home, i si en el rostre de Crist podem i hem de reconèixer, a més a més, el rostre del Pare celestial, el nostre humanisme es fa cristianisme, el nostre cristianisme es fa teocèntric, fins al punt que es pot afirmar també que per conèixer Déu, cal conèixer l'home.»

Índex

Introducció	3
1. Algunes notes històriques sobre la relació entre humanisme i religió	5
2. Quins elements cal considerar per tenir un humanisme digne del ser humà?	13
3. El procés d'humanització: l'educació	21
4. Característiques de l'humanisme cristià	29
A manera de cloenda	35

1. Manuel Lladonosa i Vall-llebrera

La sal de la Terra.

Estudiants cristians en la Universitat i la societat.

2. M. Carme Agustí i Barri

El Pessebre: Icona de la recerca humana.

Una resposta a la crisi religiosa actual.

3. Amadeu Bonet i Boldú

Vers un laïcат col·laborador de Déu en la creació.

4. Manuel Lladonosa i Vall-llebrera

L'aposta de la fe.

41

5. Ramon Prat i Pons

Ser cristià avui. Una experiència.

6. Jesús García

Presó i reinserció. Realitat o utopia?

7. Agustí Borrell

Jesús de Natzaret. A la recerca d'una biografia.

8. Jordi Font

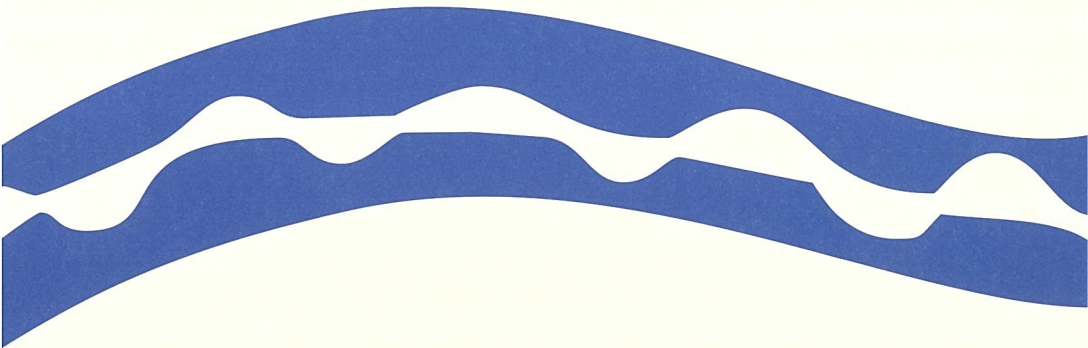
El fet religiós, vehicle de salut i vehicle de malaltia?

9. Francesc Gamissans, o.f.m.

Chesterton, la persona i el pensament.

10. Antonieta Mateus i Gorgues

Humanisme i religió.

Institut Superior de Ciències Religioses de Lleida. IREL.

Canonge Brugulat, 22
Tel. i fax 973 28 15 38
25003 Lleida
www.irel.org
irel@telepolis.com